

findan yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir. Cevdet Çulpan, köprünün bir yerinde koyuna benzer bir çift hayvan kabartmasının varlığından bahseder. Tamamen kesme taştan 21 m. uzunluğunda ve tek gözlü olarak inşa edilen köprünün doğu tarafı kemerli kısımla düz bir çizgi meydana getirmeyip yana dönüktür. Her iki ucunda merdivenler bulunur; korkuluklar da kademeli biçimde yapılmıştır. Büyük kemer açıklığı 11,20 m., yüksekliği ise 5,60 m. kadardır; 1954'te tamir görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahim Şerif [Beygü], *Ahlat Kitabeleri*, İstanbul 1932, s. 77-79; Nermin Tabak, *Ahlat Türk Mimarisi*, İstanbul 1972, s. 43, rs. 90-92; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 120-121.

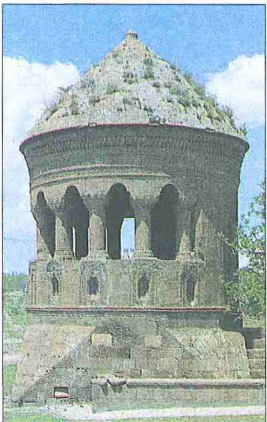

SEMAVİ EYİCE

EMÎR BAYINDIR MESCİDİ ve KÜMBETİ

Ahlat'ta Akkoyunlular devrine ait
mescid ve türbe.

Mescid. İki Kubbe mahallesinde olup 1481 yılında Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub'a karşı isyan ederek verdiği savaşta öldürülen Akkoyunlu Türkmen beylerinden Emîr Bayındır b. Rüstem tarafından yaptırılmıştır. Tamamen kesme taştan inşa edilen mescid dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Kuzeyinde biraz batıya kaymış, yine beşik tonozla örtülü fakat daha basık bir hazırlık eyvanı vardır. Mescid, kible yönündeki kümbet sebebiyle zâviye görünümü arzeden basit bir yapıdır. Hazırlık eyvanının sağında bâninin adıyla inşa tarihini (882/1477-78) veren kitâbe, solunda ise Farsça vakfiye kitâbesi bulunmaktadır. Yan duvarda yer alan beyaz taş üzerine yazılmış "amel-i Baba Can" ibaresinden mimarın adı öğrenilir.

Emîr Bayındır
Kümbeti -
Ahlat

Ana mekânı örten beşik tonozun ortasında bir kaburga kemer bulunur. Dışarıya çıkıntı yapan yarım sekizgen mihrap nişi külâhlıdır ve Bursa kemeri biçiminde süslemelere sahiptir. Kesme taş iç mekânda tek süsleme, mihrap nişi çevresindeki zencirek motifli bordürden ibarettir. Mihrabın iki yanında bulunan pencereler sonradan açılmıştır; üst seviyedeki mazgal ışıklıklar ise orijinaldir.

Kümbet. Mescidin 2 m. kadar güneyine inşa edilmiştir; çevresindeki sekiz kısa sütun sebebiyle halk arasında Parmaklıkları Kümbet adıyla da anılır. Üst tarafta yapıyı çepeçevre dolanan kitâbede Bayındır Bey'in 886 Ramazanında (Kasım 1481) öldüğü belirtilmiş ve unvanları ile hayatı anlatılmıştır. Bayındır Bey'in ölümü üzerine eşi Şah Selime Hatun tarafından yaptırılan kümbetin mimarının, mescidin yan duvarında kitâbesi bulunan Baba Can olduğu sanılmakta ve bu zatın Azerbaycan veya Ahlat kökenli bir usta olduğu hususu tartışılmaktadır (geniş bilgi için bk. Sönmez, s. 371).

Kare kaide üzerinde, cenazelik katının pahlınlaması ile onikigen gövdeye geçilmiş olan kesme taştan yapıyı diğer kümbetlerden ayıran en önemli özellik, gövdenin dörtte üç bölümünün bodur sütunlar tarafından taşınan kemerlerle yarı açık biçimde ve Ahlat gölüne (kible yönü) bakan bir balkon şeklinde yapılmış olmasıdır. İçten kubbe örtülü gövdenin üstünde konik bir külâh yer alır. Gövdede geometrik süslemenin hâkim olduğu bordürler, kuşaklar ve nişler taş işçiliğini zenginleştirmektedir. Dıştaki geometrik ve bitkisel süslemeye paralel olarak yarı açık iç mekânda da özellikle mihrap nişi ve duvarlarda yer alan bezemeler dikkati çekecek zenginliktedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahim Şerif [Beygü], *Ahlat Kitabeleri*, İstanbul 1932, s. 77-79; Gabriel, *Voyages*, s. 245-246; J. Sauvaget, "Inscriptions arabes", a.e., s. 348-349; Nermin Tabak, *Ahlat Türk Mimarisi*, İstanbul 1972, s. 33-34, 37-38; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II*, İstanbul 1973, s. 195-196; Metin Sözen, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981, s. 108-110, 155-158; Zeki Sönmez, *Anadolu Türk İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 370-371; İbrahim Kafesoğlu, "Ahlat ve Çevresinde 1945'de Yapılan Tarihî ve Arkeolojik Tetkik Seyahati Raporu", *TD*, I/1 (1949), s. 176, 179-180; M. Oluş Anık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu (Anatolia)*, XI (1967), Ankara 1969, s. 81-82; Yılmaz Önge, "Ahlat, Emîr Bayındır Kümbeti ve Mescidi", *Önasya*, V/59-60, Ankara 1970, s. 6-7.

ARA ALTUN

EMÎR BUHÂRÎ

(ö. 922/1516)

İstanbul'da
ilk Nakşibendî tekkesini kuran
mutasavvıf.

Buhara'da doğdu. Hayatıyla ilgili bilgiler, geniş ölçüde müridi Lâmiî Çelebi'nin *Nefehât Tercümesi*'ne dayanmaktadır. Taşkoprîzâde'nin *eş-Şekâ'ik*'teki ifadeleri, Lâmiî Çelebi'nin eserindeki bilgilerin tekrarından ibarettir. 922'de (1516) yetmiş üç yaşlarında vefat ettiğine göre 849 (1445) yılında doğmuş olmalıdır. Nakşibendîye silsilesinin büyük şahsiyetlerinden Mahmûd-ı Fağnevî'nin torunu olan Emîr Ahmed-i Buhârî, ilk tahsilini Buhara'da tamamladıktan sonra Semerkant'ta dönemin en meşhur mutasavvıfı Ubeydullah Ahrâr'a intisap etti. Ahrâr'ın dergâhında Anadolu'dan buraya gelmiş olan Abdullah-ı İlahî ile tanıştı. Seyyid ve Fağnevî'nin torunu olması sebebiyle mürsidinin kendisine özel ilgi göstermesinden rahatsız olduğu için, sülûkünü tamamlayıp Anadolu'ya dönme hazırlığı yapan Abdullah-ı İlahî ile birlikte gitmek üzere şeyhi Ahrâr'dan izin aldı. Abdullah-ı İlahî memleketi olan Kütahya'nın Simav ilçesine yerleşince Emîr Buhârî onun yanından ayrılmadı. Abdullah-ı İlahî'nin burada açtığı Anadolu'daki ilk Nakşibendî tekkesinde kendisine intisap etti. Sülûkünü tamamlamaya çalıştığı bu dönemde tekkenin imamlığını yaptı. Bir müddet sonra hacca gitmek üzere Abdullah-ı İlahî'den izin alarak yola çıktı. Kudüs'te Mescid-i Aksâ'nın yanındaki odalardan birinde otururken vakıf imkânlarından faydalanmayı kabul etmeyip kitap istinsah ederek geçimini sağladı. Kutsal beldelerin feyizli ortamından ayrılamayan Emîr Buhârî, Mekke'de kaldığı sürece her gün yedi tavaf yedi sa'y yaptı. Bir yıl sonra Abdullah-ı İlahî'nin daveti üzerine Simav'a döndü. Ardından İstanbul'u görmek istediğini şeyhine arz edince şehrin dinî ve tasavvufî durumunu bildirmesi şartıyla kendisine izin verildi. Esasen Anadolu'da şöhreti hızla yayılan Abdullah-ı İlahî de ısrarlı bir şekilde İstanbul'a davet ediliyordu. Orta Asya, Hicaz bölgesi ve Anadolu'yu yakından tanıyan Emîr Buhârî'nin İstanbul'da arayış bulduğu ilk yer Şeyh Vefâ Tekkesi'ydi. Şeyh Vefâ ile görüşen ve bir süre onun misafiri olan Emîr Buhârî birkaç ay sonra şeyhi-ne Farsça bir beyit gönderdi. Bu beyitte

gönül rahatlığından, sevgilinin eteğine yapışmaktan ve bir köşeye çekilmekten söz ediliyordu. Lâmiî Çelebi'nin ifadesine göre Abdullah-ı İlahî bu beyti okuduktan uzun bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Emîr Buhârî'ye hilâfet vererek ardından Evrenoszâde Ahmed Bey'in daveti üzerine Vardar Yenicesi'ne gitti. 1477'den itibaren irşad faaliyetine başlayan (Abdullah-ı İlahî, vr. 66^a) Emîr Buhârî, böylece Nakşibendiyye tarikatını İstanbul'da yayan ilk mutasavvıf olma özelliğini kazanmış bulunuyordu.

Muslihuddin Tavîl, Âbid Çelebi, Bedreddin Baba gibi birçok sûfî de Abdullah-ı İlahî'nin yanında başladıkları sülûklerini Emîr Buhârî'nin tekkesinde tamamlamışlardır (Abdülmeccid el-Hânî, s. 174). Bu yıllarda Fâtih Camii'nin batısında (bugün Fevzipaşa caddesinin Malta kesiminde Emîrbuhârî sokağında) oturan Emîr Buhârî'nin tâlîplerinin artması üzerine II. Bayezid bir mescidle dervişler için hücreler yaptırarak burasını Nakşibendî tekkesine dönüştürdü. Mensupları giderek çoğalınca daha sonra Ayvansaray ve Edirnekapi'da birer tekke daha açılmıştır (bk. EMİR BUHÂRÎ TEKKESİ).

Emîr Buhârî vefat edince müridlerinden Bursa Kaplıca Medresesi müderrisi Hızır Bey Çelebi "Vâh Şeyh", Lâmiî Çelebi ise "Ey Seyyid Buhârî âh vâh" ifadelerini tarih düşürmüşlerdir. Abdürrezzak Efendi adlı bir kişi onun hakkında bir menâkıbnâme kaleme almıştır (bk. bibl.). Lâmiî Çelebi, mürsidinin özellikle üzerinde durduğu, esasen Nakşibendiyye'nin prensipleri olan konuları şöyle sıralamaktadır: Sohbet, uzlet, tevekkül, sünnete bağlılık, zikr-i hafîye devam, az yemek, az konuşmak, az uyumak, şekil ve sürete önem vermemek, bid'atlardan kaçınmak, teheccüd namazı kılmak, ibadetlerde azîmet yolunu tercih etmek.

Mecdî, Emîr Buhârî'nin Mevlânâ'ya ait bazı gazelleri şerhettiğini, tasavvufî muhitlerde çok yaygın olan dünyayı, âhireti, varlığı ve terki terk olarak bilinen dört çeşit terk konusunu işleyen Farsça beytin ona ait olduğunu söyler. Hüseyin Vassâf, *Risâle-i Hazret-i Sünbül Sinân* (Âtîf Efendi Ktp., Tasavvuf, nr. 1398) adlı eserinin sonunda onun divançesini gördüğünü söyleyerek buradan bir şiiri iktibas etmiştir (*Sefîne*, II, 33).

Emîr Buhârî'nin, şeyhi Abdullah-ı İlahî'nin Nakşibendiyye'nin Anadolu'daki ilk büyük temsilcisi olması sebebiyle bu tarikatın silsilesinde önemli bir yeri vardır. Hatta onun için "pîr-i sâni" unvanı da kullanılmıştır. Nakşibendiyye silsilesi, bu tarikatın Müceddidiyye ve Hâlidîyye kolları Anadolu'ya girene kadar Ubeydullah Ahrâr, Abdullah-ı İlahî ve Emîr Buhârî şeklinde yürümüş (Hüsameddin Bursevî, vr. 308^b), daha sonra Hâlid el-Bağdâdî ile (ö. 1242/1827) başlayan Nakşibendî-Hâlidî silsilesinin yaygınlaşmasıyla bu silsile terkedilerek Ahrâr'dan sonra diğer halifesi Muhammed Zâhid ile devam ettirilmiştir.

Emîr Buhârî vefat ettiğinde Fatih'teki tekkenin bahçesine gömülmesini, buradaki defne ağacının kesilmemesini vasiyet ederek ima yoluyla kendisine türbe yapılmamasını söylemişse de sonraki yıllarda ağacın kesilerek orada bir türbe yapılması dervişler arasında bazı sıkıntılar meydana getirmiştir. Emîr Buhârî'den sonra damadı Mahmud Efendi (ö. 938/1531) Fatih ve Edirnekapi'daki tekelerde şeyhlik görevini sürdürmüştür.

Emîr Buhârî'nin halifelerinden Hekim Çelebi (ö. 974/1566), Fatih Halıcılar'da kendi adıyla anılan bir dergâh açarak irşad faaliyetini sürdürmüş, Lâmiî Çelebi de (ö. 938/1531) Bursa'da Nakkaş Ali Tekkesi'nde hizmet etmiştir.

Emîr Ahmed-i Buhârî ile Bursa'da medfun Emîr Sultan (ö. 833/1429) ve İstanbul Unkapanı'nda dergâhı olan diğer bir Nakşî şeyhi Ahmed Buhârî (ö. 994/1586) zaman zaman birbirine karıştırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah-ı İlahî, *Zâd'ül-müstakîn*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 420, vr. 66^a; Emîr Buhârî, *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlânâ*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan, nr. 622, vr. 34^a; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* 953 (1546), s. 358-359; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, 195-205; Hüsameddin Bursevî, *Mühimmâtü'l-mürîdîn*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 189; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 465-470; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'îk*, s. 358-361; Meccî, *Şekâik Tercümesi*, s. 362, 365; Abdürrezzâk Efendi, *Menâkıb-ı Emîr Buhârî*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3622, vr. 123^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 31-35; Abdülmeccid el-Hânî, *el-Hadâ'îku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 174; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, I, 42, 47; II, 297; Zâkir Şükürü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 54, 64, 66, 68; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, İstanbul 1990, s. 156-159.

MUSTAFA KARA

EMİR BUHÂRÎ TEKKESİ

İstanbul'un
değişik yerlerinde bulunan
ve aynı adla tanınan
üç Nakşibendî tekkesi.

İstanbul'un Fatih, Ayvansaray, Edirnekapi Otakçılar semtlerinde, Nakşibendiyye tarikatının bu şehirde ilk olarak tanınmasını ve yayılmasını sağlayan Emîr Buhârî'nin (ö. 922/1516) adını taşıyan üç tekke bulunmaktadır.

Fatih Emîr Buhârî Tekkesi. Fatih Malta'da Hocaüveys mahallesinde Emîrbuhârî sokağında yer alan bu tekke Emîr Buhârî'ye yakınlık gösteren II. Bayezid tarafından tesis edilmiştir. Nakşibendiyye tarikatının İstanbul'daki en eski ve en önemli kuruluşu olma özelliğini yüzyıllar boyu sürdüren bu tekkeye, Emîr Buhârî'nin vefatının ardından damadı ve halifesi Hâce Mahmud Efendi (ö. 938/1531), daha sonra sırasıyla bunun damadı Hâce Abdüllatif Efendi (ö. 971/1563-64), Seyh Cemâleddin İshak Karamânî'nin oğlu Hâce Seyyid Mehmed Efendi (ö. 993/1585) ve Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın torunu Hâce Ahmed Sâdık Efendi (ö. 994/1586) postnişin olmuş, XVIII. yüzyılın sonuna kadar tekkenin meşihatını bu şeyhin neslinden gelenler üstlenmiştir. XIX. yüzyılda ise Emîr Sultan neslinden Haşhaş Molla lakabı ile tanınan Seyh Seyyid Mustafa Efendi (ö. 1259/1843),

Emîr Buhârî'nin türbesindeki sandukası ile kendi adıyla anılan camide bulunan şahsî eşyaları - Fatih / İstanbul

